

ÇOCUĞU ÖZNE KILMA ÇABASI: ÇOCUK, ÇOCUKLUK VE ÇOCUK EDEBİYATI

Oğuzhan YILMAZ

Mustafa Ruhi Şirin. Çocuğa adanmış bir ömür. Masal dedesi. Çocuk hakları savunucusu. Aktivist, aksiyon adamı. Çocuk temalı pek çok araştırma-inceleme yazısı yazmış verimli bir kalem. Farklı ve taklit edilmesi güç, özgün bir kişilik. Çocuk Vakfının kurucusu ve hâlihazırdaki başkanı... ve bunlara ekleyebileceğimiz pek çok nitelik. Gelişigüzel yazılmış sıfat değil nitelik.

Şirin, bugüne dek çocuklar ve yetişkinler için yapmış olduğu çalışmalara bir yenisini daha ekledi: *Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı* kitabı. Kitabın genel çizgisi yazarın cümleleriyle “Çocuk ve çocuklukta değişime paralel olarak çocuk edebiyatındaki amaç ve işlev değişimini yorumladığım yazılara ağırlık verdim. Bu değişimi yansıtırken çocuk edebiyatında çocuğa göre’lik ölçütü yanında çocuk gerçekliği’nin zaman ve dönemlere göre nasıl değiştiğini yorumlamaya çalıştım. Buna karşın edebiyatta olduğu gibi, çocuk edebiyatında pedagojik, görsel, estetik ölçüt ve ilkeleri üst bir dile ulaştıran sanatçı tutumunun belirleyici olduğunu bütün yazılarda vurgulamaktan geri

Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı*, Kapı Yayınları, 225 s., İstanbul 2016.

durmadım.” şeklinde açıklanmış. Altı bölümden oluşan kitap “Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı”, “Çocuk Modernleşmesi ve Çocuk Edebiyatı”, “Çocuk Edebiyatımız Nasıl Okunmalı?”, “Kim Çocuk Edebiyatı Yazarıdır?”, “Üç Yazar Üç Çocuk Edebiyatı Anlayışı” ve “Çocuk Edebiyatı Açısından İki Sarmal” başlıklarını içeriyor. Kapı Yayınlarından Kasım 2016’da çıkan 225 sayfalık kitapta ayrıca Mustafa Delioğlu, Osman Turhan, Reha Yalnızcık, Necdet Yılmaz, Şafak Tavkul, Osman Kehri,

Ayşe İnan Alican, Sibel Demirtaş, Serap Deliorman, Ender Dandul, İsmail Kaya, Nazan Erkmen, Saadet Ceylan ve Ferit Avcı gibi önemli illüstratörler tarafından çizilmiş 15 illüstrasyon var. Dolayısıyla kitap sadece içindeki araştırma-inceleme yazılarıyla değil, illüstrasyonları ile de hedef kitlesini doyuracak cinsten.

Kitabın ilk bölümünde edebiyat ve çocuk edebiyatı kavramlarına değinilmiş. Edebiyatın asıl ve yan işlevleri olduğuna dikkat çekilerek özellikle edebiyatın estetik işlevine vurgu yapılmış. Çocuk edebiyatına yönelişin Batıda XVI. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlayan çocuk fikri ile gündeme geldiği çocuk edebiyatının “çocuk bakışı”, “çocuğa görelilik” ve “çocuk gerçekliği” kavramlarıyla yetişkin edebiyatından ayrıldığı dile getirilmiş. Dünyada ve Türkiye’de çocuk edebiyatı tartışmalarına dikkat çekilen kitapta; iki yüzyılı aşkın bir geçmiş olan bu tartışmaların giderek azaldığı, artık çocuk edebiyatının kendine özgü ve özgün bir geçiş dönemi edebiyatı olarak kabul edildiği aktarılmış. Bu bölümde çocuk edebiyatının çocuk ve çocuklukta değişimle atbaşı bir çizgiyle bugüne ulaştığı özellikle belirtilmiş. İlk dönem çocuk kitaplarının öncelikli amacının bilgi aktarmak ve fayda sağlamak olduğu üzerinde durulurken zamanla salt eğlendirme amaçlı ve öncelikli okuru çocuklar olan kitaplar yazıldığına altı çizilmiş. Bunun yanı sıra günümüzde yeni çocukluğun henüz okuryazar olmadan neredeyse bebeklikten itibaren görsel okuma ile hayata başlayan bir evre içinde ol-

duğuna, çocuk edebiyatının büyük ölçüde medyaya bağımlı bir duruma geldiğine ve edebiyat yönü zayıflayarak genel çerçevede eğlence edebiyatı görünümüne büründüğüne işaret edilmiş. Son olarak “çocuksu” ve “çocukça” kavramlarının altı çizilerek bu kavramların anlamının sıkça saptırıldığı, “çocukça” ve “çocuksu”nun çocuk edebiyatının bir ölçütü olmamakla birlikte bu kavramları ilkellik ve iptidailik şeklinde kabul etmenin yanlış olacağı üzerinde durulmuş. Çocuk ve çocuk edebiyatı merkezli pek çok kavramın birbirine karıştırıldığı, kavramlara farklı anlamlar yüklediği düşünülürse eserde alanla ilgili kavramlara açıklamalar getirmek suretiyle çizilen çerçeveler ilgililer için önem arz etmekte.

Kitabın “Çocuk Modernleşmesi ve Çocuk Edebiyatı” isimli diğer bölümünde, Doğu ve Batı geleneğindeki geleneksel çocukluk anlayışından bahsedilmiş ve her iki gelenekte de özel bir çocukluk döneminin olmayışına, matbaa ve okulun dönüştürücü rolü ortaya çıkana kadar çocuğun edebiyatının ve sanatının yapılamadığına değinilmiş. Kitapta çocuk modernleşmesinin Batı medeniyetinin bir buluşu olarak Rönesans Dönemi sonrasında şekillendiği de ifade edilmiş. Kitabın bu bölümünde, çocuk edebiyatının tarihî seyri ile ilgili önemli tespitlerde bulunulmuş. Yazılı çocuk edebiyatını çocuklar için yazılmadıkları hâlde çocuk klasikleri olarak adlandırılan kitaplar evresi, ilk okuru çocuk olan kitaplar evresi ve öznesi çocuk olan yenilikçi çocuk edebiyatı evresi olmak üzere yazar tarafından çocuk edebiyatı

üç dönem şeklinde kategorize edilmiş. Derin bir okuma ve incelemeyi gerektiren bu tasnif, klasik kronoloji ve dönem odaklı tasniflerin dışında eser odaklı olması yönüyle de faydalı. Tasnifin nasıl yapıldığına dair gerekçeler ortaya konulduktan sonra ise yenilikçi çocuk edebiyatı kavramı genişletilmiş. Yenilikçi çocuk edebiyatı, sanatçı bakışını önde tutan estetik ve poetik bir dille “çocuğa ve çocuk gerçekliğine göre” yapılmış edebiyat olarak nitelenmiş.

Kitabın “Çocuk Edebiyatımız Nasıl Okunmalı?” başlıklı bölümde; Osmanlı toplumunda geleneksel çocukluğun idealize edilmiş çocukluk anlayışına dayandığı, okulun çocuk dünyasındaki değişimi hızlandırdığı anlatılmaya çalışılmış. Osmanlı ile Cumhuriyet Dönemi, çocuk düşüncesi ve çocuk edebiyatı açısından mukayese edilip Osmanlı’da özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerine vurgu yapılmış. Çocuk modernleşmesine Tanzimat’ta çeviri ağırlıklı bir katkı verildiği, Meşrutiyet Dönemi’nde ise eğitimlik misyonu ağır basan kitaplar kaleme alındığı ifade edilmiş. Cumhuriyet Dönemi de kendi içinde değerlendirilerek bu devir, didaktik kitapların çocuk edebiyatı olarak adlandırıldığı dönem ile yeni çocukluğun edebiyatına yönelen ve öznesi çocuk olan 80 sonrası dönem şeklinde ikiye ayrılmış. Mevcut durumda çocuk edebiyatının gelişmesine yönelik öneriler sunulmuş; sözlü gelenek ve kaynaklardan yararlanmak ayrıca çocukluğu bilen, anlayan yazar ve sanatçıların yeni çocukluğun edebi-

yatına yönelmelerini sağlamak gerektiği ifade edilmiş.

“Kim Çocuk Edebiyatı Yazarıdır?” başlıklı sonraki bölümde ise çocuk yazarlığı konu alınmış. Çocuk yazarlığının ölçüsünün pedagojik mi yoksa estetik bir dil mi olduğu tartışılmış. Pedagojik dilin estetik dile ulaşmadıkça edebiyatın var olamayacağını düşünülerek pedagojik dilin estetik dile ulaşması için kendini metnin arkasına saklaması gerektiği, olması gerekenin haklı olarak pedagojik dilin estetik dile yaklaşması ya da dönüşmesi olduğu söylenmiş. Artık dünyada çocuk, çocukluk ve bununla bağlantılı olarak çocuk edebiyatı düşüncesinin değiştiği fikrinden hareketle yeni çocukluğu bilmeden, çocuk öznenin değişen hallerini kavramadan yeni kuşağın çocuk edebiyatı yazarı olmanın imkânsızlığından bahsedilmiş ki oldukça yerinde bir tespit. Zira artık yine Şirin’in tespitiyle olan biteni dedeler torunlarından öğrenmekte. Kitapta hakiki çocuk edebiyatı yazarlığına gönderme yapılarak “*Hakiki çocuk edebiyatı yazarı kâinatta ne varsa her şeyin konuştuğunun farkına vararak yaşar. Dünyayı çocuk bakışıyla algılar, gözlem ve sezgi gücü yüksektir, yaşadığı çağın-zamanın çocuk gerçekliğine uygun bir dil kullanır. Bir çocuk gibi meraklı, soru soran, sınavan, düşüncesini açıklamaktan çekinmeyen, eleştiren ve özgür kalabilen sanatçı örneğidir.*” şeklinde cümlelerle gerçek bir çocuk edebiyatı yazarının nitelikleri de sıralanmış. Aynı bölümde çocuk şairlerinin genel özellikleri belirtilip içindeki çocuğu yaşatmayı başaramayan birinin

çocuk şairi olmayacağı, çocuk şairinin daima hep yeni ve taze şiirin peşinde koşması gerektiği savunulmuş. Ayrıca iyi şiirde olması gereken anlam katmanlarının çocuğa yazılacak şiirde de olması gerektiği özellikle vurgulanmış. Bu bölümde yazarın daha önce *Türk Dili Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı*'nda ilk defa gündeme getirdiği çocuk ve ilk gençlik edebiyatında "kanon" konusu da hatırlatılmış. Estetik açıdan özgün ve zamana karşı direnebilen nitelikli her yüksek edebiyatın bağımsız olarak kanonlaşabileceği dile getirilmiş. Kanona sadece estetik güçle girilebileceği ifadesi üzerinde durularak bu noktada kabul görmüştüğün de önemli olduğuna değinilmiş. Türkiye örneğinden resmi kanon anlatılarak Türkiye'de şimdiye kadar çocuk ve ilk gençlik edebiyatı türlerindeki kitaplar başta olmak üzere edebiyatta "resmi kanon"u her zaman iktidarın belirlediği ifade edilmiş, kanonu sivil otoritenin belirlemesinin elzem olduğu üzerinde durulmuş. Ancak sivil otoritenin bu hususta ne denli yetkin olduğu tartışılmamış. Zannedsem kitap tanıtımını eleştiri sanan eleştirmenlerin, kendi kitabından başkasını okumayan yazarların, alanla ilgili literatürden ve dokümanlardan uzak akademisyenlerin, öğrencilerine bir kitap veya yazar ismi öneremeyen öğretmenlerin ve çocuğuna test kitabı almaktan gayri bir şey düşünmeyen velilerin bileşen olduğu bir ortamda sivil otoritenin nasıl kanon oluşturacağı şu anki platformda üzerine kafa yorulması gereken bir başka konu.

"Üç Yazar Üç Çocuk Edebiyatı Anlayışı" başlıklı bölümde ise yazarın kendi tespitiyle farklı dokudan oluşan deneme ağırlıklı üç yazıya yer verilmiş. İlk yazıda, Türkçenin en görkemli çocuk şairi olan Dağlarca'nın şiir anlayışından bahsedilmiş. Dağlarca'nın öncelikle gövdeler şairi olduğu; çocuk özne açısından onun şiirinin anne ve çocuk olmak üzere iki ana gövde üzerinden değerlendirilebileceği anlatılmış. Türk şiirinde çocuğun gövdesini yurt edinen Dağlarca ölçeğinde bir başka şairin olmadığı vurgulanmış. Dağlarca'nın şiirinde estetikten ödün vermediği onun "*Çocuk şiirlerimde, öbürlerinde olan ne varsa hepsi bir sözcük 'yeğnikliği' içinde ele alınmıştır. Şöyle de diyebilirim; çocuk şiiri diye apayrı bir tür yoktur. Bütün dizeler yazılmadan önce sıfır yaştadır. Kişi o sıfır yaştan başlar büyümeye. Çocuk şiirlerinin öbüründen ayrılması ilk yaşlarda durmasındandır. Bazı şiirler büyümeyi seçer, ilk yaşlarda durarak var ederler kendilerini.*" şeklindeki cümleleriyle anlatılmış. Dağlarca edebiyatının bir dökümünün de sunulduğu yazıdan sonra Şirin'in ifadesiyle *ergin çocukların yazarı* Cahit Zarifoğlu'nun çocuk edebiyatı değil çocuk kitabı yazarlığı üzerinde durulmuş. Kitapta Zarifoğlu'ndan şair kimliğini ortaya koymuş, hep şair kalmış; günlük, hikâye, roman türleri yanında çocuklar için yazdığı kitaplarında ve radyo oyunlarında şair kimliğiyle görünerek kendi kanonunu oluşturmuş bir yazar olarak bahsedilmiş. Zarifoğlu'nun "*çocuklar için yazmayı farklı bir yazarlık biçimi ve bir sığınak olarak değerlendir-*

diği” dile getirilmiş. Onun yazarlık anlayışının yaş kümelerine göre şekillenmediği, okurlarını çocuk ve yetişkin olarak ayırmak istemediği aktarılmış. Yazarın estetik çocuk dilini kullanmasına rağmen çeşitli nedenlerden ötürü çocukla buluşmasının sınırlılığı konu edilmiş. Kitaplarının tonlaması çocuğa göre olmayan yazarın çocuklarla buluşmasına sebep olarak ise kitaplarında anlatıcı tonunu iyi ayarlaması, alegorik anlatım ve fantastik kurgulara yer vermesi ve kitaplarını hayvan karakterler üzerinden yazmış olması gösterilmiş. Nihayetinde ergin çocuklar -bir başka deyişle çocuklukta erken kaçan çocuklar- için yazdığı düşünülen Zarifoğlu'nun çocuk edebiyatı yazarlığı bir geleneğin devamı değil, kendine özgü bir çocuk kitabı yazarlığı olarak görülmüş. Bu bölümde son olarak ise çocuk ve ilk gençlik edebiyatımızın tam yarım yüzyıllık tanığı olan Gülten Dayıoğlu'nun yazarlık yolculuğu ve anlayışı değerlendirilmiş. Dayıoğlu'nun yazarlığında biçimsel gerçekçi yazar tutumu ile eğitsel gerçekçi tutum arasında belli belirsiz gidiş gelişlerin olduğu aktarılmış. Tuğcu ve Dayıoğlu'nun yazarlık tutumlarının da karşılaştırıldığı bölümde, Tuğcu tam anlamıyla bir dönem yazarı olarak değerlendirilirken Dayıoğlu'nun zamana karşı direndiği, yeni türlerde yazmayı sürdürdüğü söylenmiş. Önemli bir tespit olarak Dayıoğlu'nun yazarlık anlayışının, Cumhuriyet Dönemi'nin resmî politikası olan çocuk modernleşmesini desteklediği dile getirilmiş.

Kitabın son bölümünde ise çocuk edebiyatı açısından iki sarmal tartışılmış. Birinci sarmal şiddet. Somut algılayıcı devresine kadar çocuğun hayal ile gerçeği, somut ile soyutu birbirinden tam olarak ayıramadığı ifade edildikten sonra çocuğun okuyacağı edebiyatta hiçbir şekilde şiddetin olumlanmaması gerektiği üzerinde durulmuş. Gerçek hayattaki somut şiddetin edebiyata soyutlanarak yansıtılsa bile her çocuğun bunun ayırımına varamayacağı, edebiyatın şiddeti benimsemiş bir çocuğa etki yapabileceği dile getirilmiş. İkinci olarak ise Şirin'in daha önce kaleme alıp kısmen revize ettiği “100 Temel Eser” sarmalı konu edinilmiş. Genel olarak listenin çocuk bakışından, pedagojik ve estetik kabul ölçütlerinden uzak olduğundan şikâyet edilmiş. 100 Temel Eser'le ilgili bugüne kadar yazılmış olan pek çok rapor, tez ve makale göz önünde bulundurulduğunda bu şikâyetin nedenli yerinde olduğunu yeniden ifadeye gerek yok.

Ana hatlarıyla tanıtmaya çalıştığımız kitap, çocuk odağında Doğu ve Batı'daki genel anlayışı; çocuk, çocukluk ve çocuk edebiyatı eksenindeki kavramları; çocuk edebiyatının olmazsa olmazlarını ortaya koyması ve bu konuda net bir bakış açısı sunması yönüyle nitelikli bir kaynak. İlgililerin ve bilhassa çocuk edebiyatına gönül veren araştırmacıların mutlak suretle altını çizerek okumasını tavsiye ediyor; emeğinden, gayretinden ve içindeki çocuğu muhafaza etmesinden ötürü yazara teşekkür ediyorum.